EL POBLE GITANO DE CATALUNYA

GABRIEL CASAS I GALOBARDES / ANC

RAQUEL CASTELLÀ I PERARNAU

EL POBLE GITANO DE CATALUNYA

HISTÒRIA, CULTURA I MEMÒRIA

efadós

Museu d'Història de Catalunya

Generalitat de Catalunya

El poble gitano de Catalunya
Primera edició: novembre del 2026

© dels textos, Raquel Castellà i Perarnau
© de les fotografies, diverses autories
© d'aquesta edició, Editorial Efadós

EDITORIAL EFADÓS
Carrer d'Edison, 3 · Nau A
Pol. ind. les Torrenteres
08754 El Papiol (Barcelona)
Telèfon 936 731 212
efados@efados.cat
www.efados.cat

MUSEU D'HISTÒRIA DE CATALUNYA
Pl. Pau Vila, 3
08039 Barcelona
Telèfon 932 254 700
www.mhcat.cat

Direcció, coordinació i disseny:
Editorial Efadós

Assessorament lingüístic:
M. Neus Doncel Saumell

Acrònims:
ACAN (Arxiu Comarcal de l'Anoia)
ACBE (Arxiu Comarcal del Baix Empordà)
ACBG (Arxiu Comarcal del Bages)
ACBR (Arxiu Comarcal del Berguedà)
ACCE (Arxiu Comarcal de la Cerdanya)
ACRE (Arxiu Comarcal de la Ribera d'Ebre)
AFB (Arxiu Fotogràfic de Barcelona)
AFCEC (Arxiu Fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya)
AHE (Arxiu Històric de l'Escala)
AMDCV (Arxiu Municipal del Districte de Ciutat Vella)
AMDSM (Arxiu Municipal del Districte de Sant Martí)
ANC (Arxiu Nacional de Catalunya)
CRDI (Centre de Recerca i Difusió de la Imatge - Diputació de Girona)
EMUGBA (Ecomuseu Urbà Gitano de Barcelona)

AGRAÏMENTS
Aquest llibre és, sobretot, un reconeixement als gitanos i les gitanes de Catalunya i a totes les generacions que han contribuït a construir la història del nostre país.

Vull expressar el meu agraïment més sincer a totes les famílies que han compartit amb mi les seves fotografies, els seus records i les seves vivències. Gràcies per obrir-me les portes de casa vostra i per confiar-me una part de la vostra memòria. Un reconeixement especial als avis i les àvies, que han preservat i transmès un patrimoni familiar i col·lectiu de valor incalculable.

Aquestes pàgines són també un homenatge als qui ens han precedit i, molt especialment, a totes aquelles persones que avui lluiten, dia rere dia, contra l'antigitanisme, desmunten prejudicis, trenquen estereotips i defensen els drets i la dignitat del poble gitano.

Agraeixo també la generositat de totes les persones, arxius i institucions que han contribuït a fer possible aquesta publicació.

Aquest llibre és per als qui hi apareixen, per als qui van venir abans i per als qui vindran després. Perquè la història del poble gitano no és una història al marge, sinó una part essencial de la història de Catalunya.

ISBN: 979-13-87658-97-7
Dipòsit legal: B-18475-2026
Imprès a Catalunya

Tota forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, salvant l'excepció prevista per la llei. Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra, dirigiu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics). www.cedro.org.

ÍNDEX

Més enllà de les sales del Museu 8
La confiança de caminar plegats 9
Sis segles d'història compartida 10
1 La família, arrels i identitat 14
2 Dones gitanes, història i protagonisme 32
3 Infància i joventut: créixer i aprendre 52
4 Barris i espais de convivència 64
5 Els oficis: treball i transformació 96
6 Fe, celebracions i rituals de pas 108
7 Flamenc, rumba catalana i garrotín 126
8 Persecució, discriminació i resistència 143
Cronologia del poble gitano 152

PVG / FONS RAQUEL CASTELLÁ I PERARNAU

PRÒLEG

MÉS ENLLÀ DE LES SALES DEL MUSEU

Jordi Principal
Director del Museu d'Història de Catalunya

L'exposició «El poble gitano de Catalunya: història i cultura» va néixer de la voluntat del Museu d'Història de Catalunya d'abordar una part essencial de la història del país que no havia rebut l'atenció que mereixia. Volíem construir un projecte rigorós i, sobretot, obert a la participació de les comunitats gitanes.

La coordinació i documentació va ser a càrrec de Raquel Castellà, que va assumir la gestió i el seguiment d'un procés complex. D'una banda, va reunir materials i ordenar continguts coordinadament amb el comissariat. De l'altra, va liderar l'espai de contacte directe i interacció entre el museu i la comunitat, construint un ambient de confiança i complicitat que va permetre la participació fluida de persones i entitats.

En aquest sentit, cal reconèixer la perseverança i el rigor a l'hora d'afrontar la feina. La Raquel va entendre que la qualitat d'un projecte d'aquesta envergadura també es mesura per la manera com es construeix, per les persones que hi participen i pel respecte amb què s'hi acullen les seves aportacions.

Aquest llibre dona continuïtat a aquell esforç col·lectiu i obre una nova via per acostar-nos a la memòria visual del poble gitano de Catalunya i del Llenguadoc. Em satisfà veure que la feina iniciada per l'equip del Museu continua viva, genera noves preguntes i arriba a nous lectors. Aquest és, precisament, un dels sentits de la nostra tasca: fer que el patrimoni i el coneixement traspassin les parets del museu.

PRÒLEG

LA CONFIANÇA DE CAMINAR PLEGATS

Mercedes Porras Presidenta de la Fundació Privada Pere Closa
Pedro Casermeiro President de l'Associació Rromane Siklŏvne

Hi ha persones que s'acosten al poble gitano per conèixer-ne la història i d'altres que decideixen implicar-se també en el seu present i futur. Raquel Castellà forma part d'aquestes últimes. La seva tasca neix de l'escolta, la confiança i el convenciment que cap societat no pot entendre's plenament si ignora una part de les seves veus.

Vam conèixer la Raquel durant la preparació de l'exposició «El poble gitano de Catalunya: història i cultura» del Museu d'Història de Catalunya. Aquell projecte va iniciar una relació de treball compartit i ens va descobrir una professional profundament compromesa amb la nostra causa.

Des del primer moment, va voler escoltar-nos i donar valor a les nostres experiències. Ha treballat al costat de famílies i entitats gitanes amb respecte i voluntat d'aprendre, sense parlar en nom nostre. Ha qüestionat relats oficials i interpretacions que ens relegaven a un paper secundari, i ha defensat una història que ens reconegui com a protagonistes. La seva mirada rigorosa, sensible i lliure d'estereotips obre nous camins per recuperar la nostra memòria.

Per a nosaltres, aquest compromís va més enllà de reunir fotografies i noms: significa crear espais on les nostres històries siguin escoltades i respectades. La seva dedicació convida també les institucions a revisar com ens han representat.

Aquest llibre neix d'aquesta voluntat de trobada. Desitgem que les seves pàgines permetin descobrir vides, gestos i experiències que mereixen ser coneguts. Perquè la confiança no es proclama: es construeix cada dia amb respecte, constància i responsabilitat compartida.

AUTORIA DESCONEGUDA / FONS RAQUEL CASTELLÀ I PERARNAU

Una primera comunió a Avinyó

La celebració d'una primera comunió de la comunitat gitana inunda de rumba, guitarres i compàs l'emblemàtica plaça del Palau dels Papes d'Avinyó, a la Provença, entre els anys 2000 i 2010. La imatge capta un relleu generacional ple de vitalitat, en què la tradició de la rumba catalana i la rumba *gipsy* es transmet d'una manera festiva dels més grans als més petits. Al centre de l'escena, un nen toca la guitarra al costat de diversos músics mentre les nenes ballen. La imatge testimonia la vitalitat de les comunitats gitanes catalanes establertes a l'altra banda dels Pirineus, que han mantingut vincles històrics, familiars, lingüístics i culturals amb Catalunya, i també espais de sociabilitat i de transmissió cultural entre generacions al llarg de molts anys.

INTRODUCCIÓ

SIS SEGLES D'HISTÒRIA COMPARTIDA

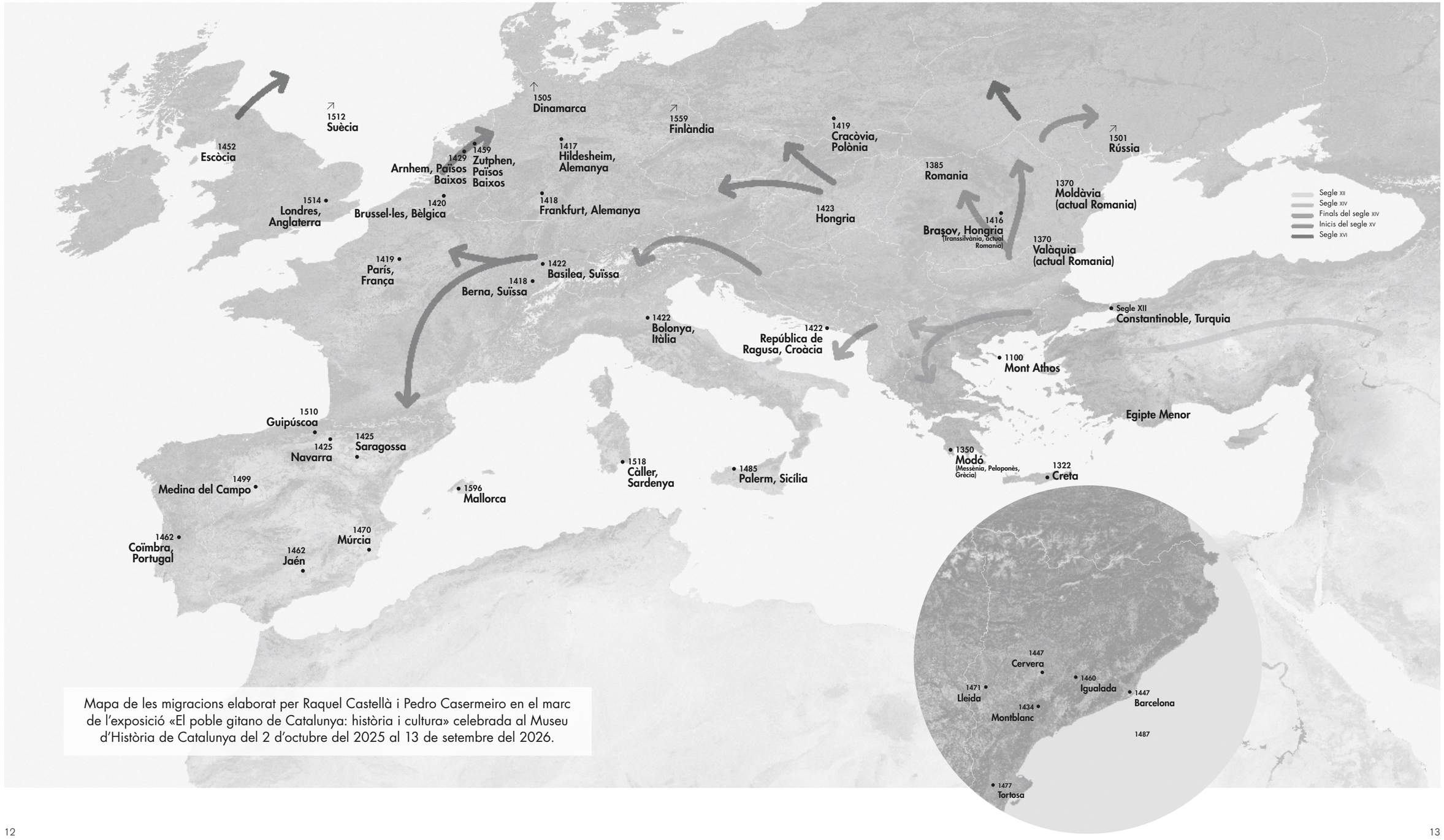
La presència del poble gitano a Catalunya es remunta al segle XV. L'any 1425, un salconduit concedit per Alfons el Magnànim documentava el pas d'un grup encapçalat per Joan, conegut com a «comte de l'Egipte Menor». Començava, així, en les fonts escrites, una història de sis segles inseparable de la del país.

Generacions de gitanos i gitanes han viscut als pobles i ciutats, han treballat als camps, als mercats i als tallers, i han contribuït a la vida social i cultural de Catalunya. La seva trajectòria, però, ha estat marcada per segles de prohibicions, persecucions i intents d'assimilació, als quals les comunitats han respost amb resistència, solidaritat i continuïtat cultural.

Moltes de les fonts més antigues van ser produïdes per autoritats que els vigilaven o perseguien. Per això, explicar aquesta història exigeix qüestionar els prejudicis heretats i reconèixer els gitanos i les gitanes com a protagonistes, i no solament com a objecte de les mirades alienes.

Les fotografies d'aquest llibre obren una finestra a les famílies, els oficis, les celebracions, els barris i les experiències quotidianes, però també a les desigualtats i les transformacions. No són testimonis neutrals: cada imatge respon a una mirada i deixa realitats fora de l'enquadrament. Llegir-les críticament i posar-les en diàleg amb la memòria familiar i comunitària permet recuperar històries sovint absents dels relats generals.

Aquest llegat visual reflecteix la diversitat d'experiències que han configurat la història del poble gitano. No hi ha una única manera de ser gitano o gitana. Les imatges mostren trajectòries diverses i una presència viva, arrelada i canviant. Perquè explicar la història del poble gitano és, també, explicar la història de Catalunya.

Mapa de les migracions elaborat per Raquel Castellà i Pedro Casermeiro en el marc de l'exposició «El poble gitano de Catalunya: història i cultura» celebrada al Museu d'Història de Catalunya del 2 d'octubre del 2025 al 13 de setembre del 2026.

PVG / FONS RAQUEL CASTELLÀ I PERARNAU

CAPÍTOL 1

LA FAMÍLIA, ARRELS I IDENTITAT

La família és el nucli de la vida social i cultural del poble gitano. Els vincles de parentiu, la convivència entre generacions i la transmissió de sabers i tradicions han contribuït a preservar-ne la identitat i la memòria.

La família ha estat un dels eixos de l'organització social del poble gitano i un espai de convivència i de transmissió cultural. Més enllà de la llar, els vincles entre avis, pares, fills, germans i altres parents han articulat xarxes d'ajuda mútua, activitats econòmiques i relacions entre comunitats. La família extensa ha tingut un paper destacat, amb formes de convivència diverses segons l'època i el territori.

Durant els desplaçaments per Àsia i Europa, els lligams familiars van contribuir a organitzar la mobilitat, l'exercici dels oficis i l'establiment en nous indrets. També van oferir suport davant les lleis de persecució i assimilació dictades contra els gitanos i les gitanes. Tanmateix, aquesta mobilitat no ha d'amagar una història ja llarga d'arrelament. Al primer terç del segle XVIII, per exemple, hi havia famílies gitanes establertes des de feia dècades a Tarragona, Valls i Lleida; algunes disposaven de cases i propietats.

La transmissió oral ha estat una via essencial per conservar la memòria familiar i col·lectiva. Els avis i les àvies han compartit amb les generacions més joves records, coneixements, maneres de treballar i tradicions. Els infants han crescut entre la vida domèstica, l'escola, els carrers i les celebracions, en contacte amb parents de diferents edats. La llengua, la música i els oficis també s'han après i transformat en aquests espais de relació quotidiana. Les històries de vida mostren que aquesta transmissió ha estat canviant i mai idèntica per a totes les famílies.

La convivència no ha seguit un model únic. Hi ha hagut llars de diverses generacions, nuclis familiars reduïts i parents que, tot i viure en poblacions diferents, mantenien relacions estretes. Les decisions sobre la residència, la criança i les visites han canviat amb el temps, com en la resta de la societat catalana.

Els vincles de parentiu han connectat pobles i ciutats, també a banda i banda dels Pirineus, mitjançant desplaçaments laborals, matrimonis i visites familiars. Les fotografies conserven una història sovint absent dels documents oficials, centrats més en el control que en la vida quotidiana: retrats de noces, àpats, infants, reunions i escenes de casa. Al costat dels testimonis orals, aquestes imatges permeten recuperar noms, gestos i experiències, i reconèixer la diversitat de les famílies gitanes al llarg del temps. Les fonts ho testimonien.